

LEVENT CANTEK

Şehre Göçen Eşek

Popüler Kültür, Mizah ve Tarih

i l e t i ŝ i m

İÇİNDEKİLER

Bastırılanın Kahkaha Olarak Dönüşü.....	9
Alt Kültür, Popüler Direniş Yöntemleri, Mizah ve Resmî Kültür.....	27
Yusuf Ziya'nın <i>Akbaba</i> Mizah Dergisi.....	41
<i>Nuh'un Gemisi</i> (1949-1950), Türkiye Komünist Partisi'nin Desteklediği Mizah Gazetesi.....	95
Siyasi Muhalefetin Bir Biçimi Olarak Tahkir: Erken Cumhuriyet Dönemi Politik Mizahında Kadını Erkekler.....	121
Yerli Çizgi Romanda Kadın: Cadılar ve Cariyeler ile İlgili Bir Değınme.....	159
Aziz Nesin.....	189
<i>Gırgır</i> ve Oğuz Aral: Efsaneye Dışarıdan Bakmak.....	205
Kılıçbâz Çizgi Romanlara Dair.....	213
Kırklı Yıllarda Kolektif Kimliğin İnşasında Halk Terbiyesi.....	233
Vatan Haini, Millet Düşmanı, Solcu Muharrir Sabahattin Ali'yi Kim Öldürdü?.....	249
Köy Manzaraları: Romantizm ve Gerçekçiliğin Düalizmleri.....	265
Gündelik Hayat, TV Dizileri ve Popüler Kültür.....	283
Mizah Mahallesinde Aylak Aylak.....	293

Gustave Doré.

Mizah Mahaltesinde Aylak Aylak...

Mizah, hayatın gözü, bütün resimlerin en renklisi... Hayatın dili, bütün seslerin en dayanıklısı... Kahkahanın patronu, özeti gözyaşının... Yasak edilenin hikâyesi... Şehre inmiş Timur fili. Abazan hayıflanmalar.

Mizah, resmîyetten çalınmış anlar. Yarası kendisi. Kanadıkça güldürür, kanı muhtevası; kabuk bağlasa tükenecek. Mizah yaşadığı yere benzer. Eşekle sevişir. Hacivata kafa atar; kapıdan döner, bacadan girer icabında. En kibar sessizce gaz çıkartır, efendinin önünde saygıyla eğilirken.

Hayk Mamma, Cilalı Ibo, Adanalı Tayfur, Turist Ömer hep açığa mahkûm. Acısı bilinçaltı.

Mizah memlekettir, yaşadığı yere benzer.

* * *

Her ağlayana bıkmadan hıçkırır evler. Veremli nakkaşın işlediği Kemalettin Tuğcu. Cebinde Kaşığı'sı. Oradan çıktı Yeşilçam'ın komedisi. Adanalı Tayfur'un, Vahi Öz'ün kılavuzluğu yetmedi, kervan hep yolunu buldu. Erotizm kadınların elbiselerindeydi. Argo, Fosforlu'yla dillerinde pelesenk. Adsız, alçakgönüllü ve namusluysa siyah-beyaz komikler. Rengini-boyasını Ertem Eğilmez yoğurdu, cinselliği Aydemir Akbaş ve küf-

rü Kemal Sunal. Vakit Yetmişler, başka zamanlardı. Cem Karaca Boşverli türküllere deliriyordu. Mizah safını seçti, Gramsci'nin siperlerinde.

* ✨ *

Birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyduğumuz günlerin, iç ve dış mihraklara karşı verdiğimiz savaşın pervanesi oldu mu mizah, biter, hayâsızlaşır, bönleşir: “Hadi oğlum göster bakalım pipini amcalara” malzemesi olur. Lacivertleşir. Müfredatta dâhil olur; talim ve terbiye meselesidir. Ta sempozyumlara kadar taşınır. Türklüğün, sünniliğin temsilcisi oluverir mizah ve elbette hoşgörünün. Nasreddin'in canı acıyor kavuğundan.

* ✨ *

Mizahın tanrısı, bedenin günahlarına, küfürlere gülerek bakar. İstifi, montajı ve sonraki rotuşlarıyla “hatalı” insanları vardır onun, konuşmayı hayat sayan. Mutluluk çayırları, kahkaha-dan evler, bereketli sofralar, ateşli ve komik aşklar, aforoz debdebeler, ciddiyetler sakızdır dininde. Boğazına yasak takılmış bir afacanın düşleridir mizahın tanrısı. Kemal Sunal'ın dişeti, zezem suyunda yıkanan “Tosun”, erken öten horoz, *kavuk* ve dama çıkan oğlan'da dolanır durur, bulaşıcı ve çıplak. Sevişmenin ve uçurumun kıyısında yükseklik korkusu...

* ✨ *

Tütün kokan kahvedekiler, çamur kokan çocuklar, tezek kokan memleket özlemi. Loto yağmurlarının en çok dilendiği yerler, cücük bahçelerinde lehçelerini büyütüp, televizyonla melezleşenler. Işıklı ve gülümseyen Ali... Kürdün türküsü, hey güzel Allahım duy sesimi. Meslek liseli çocuklar, astsubaylar, şoförler, tezgâhtarlar, kapı önünde Kral'ı konuşan kızlar. Yerlilik bahsinden insan suretleri, toprağım. Değil kahkahasımı gözyaşımı düşlemiyor meselciler. Arzu filmin hikâyelerini cilalamakla meşguller. Beyaz camın en sıcak saatlerinde pupa yelken giden hikâyeler, yıldızlar. İleri Türkiye!

* * *

Esprin kadar girersin şehre, sokaklara. Okeye meze, dilsiz dil, sınıfta direniş getirir kervanın. Uzun bir solukla diplere dalar, yayılır. Hiçbir espri selam durmaz asla, saygı duruşu da bozuktur. Yaşadıkça eskir, kahkahasını emzirir, değişir. Mühürlenir; zarfı olur ahlâka ayarlanmış saatlerimizin. Mizah, olmasına takıldığı ahlâkın gözleriyle gördüğünde, soyadı ayıptan da olsa, kurulu düzenin paşa keyfidir artık. Hangi yağmurdan çıktı o mizah, unutulur.

* * *

Yeryüzünün belleğidir kahkahadan şehirler; orospuları, denizcileri, rakkasları, yabancıları ve acıları çağırın. Faslı Yahu-di'nin müziği, Leyla Murad'ın dansı ve gemiler dolusu Ümmü Gülsüm çalar sokaklarında İskenderiye'nin. Deniz, şarap ve esrar, terlemiş apışaraları. Türüyor kahkahalar meleziyetten. Yeryüzünün tüm dilleriyle kardeş büyüdü İstanbul çocukları. Onlar kadar "uçamıyordu" küçük Türk, yüzyılın dibinde. Ne sıvıya belsuyu kokan siyah saçlı kadınlar ne de esmer Ortodokslar, Yorgo Bacanos ve diğer sünnetliler. Madrigal emziriyor uzun saltanatlı konuşmaları. İstanbul, denize atılmış kaha-kaha, yurtsayan ve yurdu bilinmeyen. Göbek bağıdır İskenderiye ve belki bütün liman şehirleri, yarışan kahkahalar. Naşit, hâlâ gülüyor. Bağırır bir eskici dayı, aşkın gözyaşları, Ferit Attaş ve Gencebay. Şu Kürtler de olmasa nasıl çınlayacak bu şehir? Gittikçe gidiyor gemiler ve yazılmıyor bu mermere harfler.

* * *

Allahın kendisiydi kaha-kaha, cennet bahçelerinden kovulan elma ısırığı. Sürgün oldu hayata, sonsuz ruhuyla direnişe. Kal dersin kalmaz, durmadı dolandı oralarda, masallarda ve kervanlarla. Krallarla soytarılaştı, devrimlerle kaçırıldı zamana. Her kaçtığında halkla soluklanıp halka üfledi harlanmış nefesiyle, ısıcacak oldu kimi yerler. Yerim yerim böbürlendi sonraları milletler, çocuk yüzlü folklardan gülmeleriyle. Mucize gös-

teren yatırıydı Nasreddin, Türklerin, Arapların, Farsların ve yedi milletin. Mezarını gösterdiler bizim diye zıplayarak tamamı. Yeryüzünün kendisiydi kakhaha, bütün dillerinden damıtılmış ve hepsinin kendisi.

* ✨ *

Mizah, yürür mekânsızlıktır.

* ✨ *

Her şey diner, yağmurlar, karlar ve fırtınalar. Dinmeyen acılar ve kakhahalar, zamanın ikizkardeşleri. Hem duran hem yürüyen... Vardiyası bitmiş işçiler. Herhangi bir yerinde dünyanın, şarkıya kırılmış esrar.

* ✨ *

Umut, bize umutsuzların mirası, taşımazsa umutları yürüdüğü her yere mizah, çöpsüz üzüm. Bir atımlık barut, beşinci kol...

* ✨ *

Türk mizahının Forrest Gump'ı yoktur ya da Chauncey Gardener'i. Hepsi geveze, meraklı ve hazır öğrenmeye. Saf, yer ile yeksan, küçük-cin adamlar. Kurlangıç nasıl çırparsa kanadını güleç dedikçe güleç... Neşeli, taşkın, yüce gönüllü ve toprak gibi işlenmiş. Zemberek adamlar değildir hiçbirisi. Esneyen devlet dairesi, tosbağanın salyası... Naşit, Turist Ömer, Ali Uyanık ve Varsayalım İsmail, yel yeperek yelken kürek konuşurlar; ne yalnızca kutlamak ya da bağışlanmak, ne de rahatlamak ve boşalmak sözcüklere basa basa. Hepsi birden, tam tekmil kendisi... Tohumu Kavuklu'dan. Ruhların duvarında afili bir resim, ilk gevezeliğin el vermesi.

* ✨ *

Hollywood artık öteki değil, bütün kültürlerin mündemici şenliği. Ya Woody Allen ya da ZAZ diyor insanlar, Ferhan Şensoy, Met-Üst ya da Gani Müjde dediklerinde.

* * *

Yürüyorlar öldürecekler seni, dinmez Hacivat istekleri. Yığınlar yığınlar... Telaşla takla atıyorsun, kahkahayla, duruyorlar. Mizah budur.

* * *

Bir adamın ayağı takılıyor, hoop güm yere. Etrafta doymaz gülmeler, öldüren. Karagöz'ün karnı ağrıyor, çıkıp peşisıra atıyor kendini kahkaha denizine, katillerin önüne, hoop güm yere. Mizah budur.

* * *

Şehirle maç yapmalı mizah, delmeli yer yuvarın dibini. En erken yoksullar düşer sokaklara, onlarla yürümeli, gebe kalmalı alın terinden.

* * *

Beyoğlu açık şehir sevgilim... Mizahın cangılı; arka sokaklar, barlar, sıhhatli ve ihanete hazır kolejli kızlar, toraman oğlanlar. Kayıplar, açlar, doymamışlar. Hacivat'ın karısının çarşı gezmesi... Paranın, hayınlığın ve namıssızlığın kayıt defteri. Mizahın sözlü tarihi... Beyoğlu açık şehir kadını. "Erkekler", özlemler, zıvana, sarı gelin, Tarlabası. Vakko'nun duvarında sidik izi. Sabah ezanı, bahtsızlar ve mağluplar; dayak yemişi sarhoşlar ve seks kokan kediler. Beyoğlu açık şehir küfürüm.

* * *

Zorbanın dili betonarmeydi, Allah'a yaslanmış gecekondular mesellerinde. Mucize rastlantılar, Abdulvahap'tan. Muharrem Gürses'in eli, Muhterem Nur'un gözyaşları. Beyoğlu'na boşaldılar. Yaban yeşili, kan kırmızısıydı kirli donlu bebeler özlemleriyle kenarların. Çatlak ve irinli deri... Sarımsaktan soluklarıyla geldiler. Başkasına ait bir mevsime karıştılar. Ama yasası bu yanardağların... Kanadıkça akar, pıhtılaştıkça hemşehrisi olur şehrin. Tarih bir baştan çıkarmadır; yan sokakta çalkalanan bir

kokteyl, terasta sevişmeler, çıkışta dizili bahşişçiler. Bir gün soracaklar nerede senin cenk hançerlerin? Kasıklarında ağnılarla uyanacak dağınık yatakta şairler ve çizerler. Evet ya!! Cinsel kimlikler, post kolonyalizm ve post modern “an”lar. *Tarkan* olmak isteyen hayatlarla çiftleşiyor yazanlar.

* * *

Bir ölüm ilanı bile yok Salomon’un, Matmazel Sürpik ve Agop fıkrasının. Eski, renksiz ve kimsesizler matbuat hanelerinde. Çoktan unutuldu Ferdi Tayfur dublajları, çay bahçesi seferleri, güldüren. Farelerin kemirdiği sayfalar, koyuyor önümüze sözcükleri, teker teker düşen ve kaybolan. Tebessümle nakledilen sözlü tarih malzemesi kalanlar. İkbal kiraathanesi, poz kesen zamparalar, hakbilir amcalar, türlü lakırdılar ve muziplikler. Ne demeli, tenkitler ve taarruzlar. Sip sip illah sivri külah gezen serseriler, racondan kabız olmuş haytalar. Özür dileyerek konuşulan “ipek çoraplı canımın içi kadınlar”. Zamanla bir başına kalmış kahkahadan cümleler. Hüseyin Rahmi evleri, yokuş başında Muammer Karaca. Huysuz hayatın gülme vesilesi, ucuzundan.

Yıkıldı o sokaklar, yıllar yılı akılda tutulanlar. Gönyesiz, minkalesiz barlar var konaklarda. Gerisi beyazcamın ramazan eğlencesi... Davulla satılan gelenek bileti...

* * *

Letafetli, muhabbete şayan, servi, zarif ve şık kadınlar peri padişahının biricik kızıdır, Hüseyin Rahmi’de. İnanmadığı için anlatmaz, nanik meselesidir geçer bir kalem. İlaveten Refik Halid, Ercümen Ekrem ve Yusuf Ziya. Onlar hırçın, denizsiz, aşüfte, sinirli, Kasımpaşalı-eli maşalı, dore iskarpin, eli belinde-beli korsada kadınları konuşurlar. Meydan okuyan kadın, düzmece hıçkırıktır, hovarda kadehler ve pencereden sallanan mendil. Hem “carne”yi çağırın fındık kurdu, kıvıl kıvıl hem de frengi saçan Allahsız. Kadın Beyoğlu’dur, sıcak bir yatak ve tükürük kâsesi.

* * *

Bir kakhaha bilirim. Kimyon tadında, şehrimin malı... Sinemadan kubbeleri, asırlık çınarlar. Yıkılmış bir şehrin sahibi. Balkonlara serilmiş hayatlar ve boz bulanık tarlalarda topaçlar, herhangi bir yerden herhangi bir yere giderken yolcuların taşıdığı fıkralar. Başka başka yollara uğurlanan komiklikler. Ağlama duvarına pipisini gösteren bebeler. Ceplerinde Keloğlan taşıyan dedeler. Güleryüzlü Hayyam ve Allah'ı kandıran Bektaşî. Deli Ferhat n'ettin? Omuza gerdek şaplağı, karganın peyniri, çekirge neşesi... Nuh'un gemisinde kaçaklar. Bir kakhaha bilirim, rüyadan salıncak.

* * *

Mizahçı hançer ve yaradır, kanar ve kanatır.

* * *

Bu topraklarda mizahtan, apansızlığın arsız yandaşlığı beklenmez. Yemin istenir kakhahalardan, insan olunacağına dair. Bergson'u boşuna sahiplenmez Mustafa Şekip. İbret ve pansuman. Pedagog parmağı sallanır mizahçıya: Vara yoğa gülme, güldürme. Küssadan hisse.

* * *

Kamu malıdır, kakhaha; nakşedilmiştir herkesin olana. Can katan ve cihan bezeyen... Tarihe sorulmaz, konuşulmaz bunun için; ya bir bunaktır ya da cellât. Ağlamaktan korkar, kadın sayılmamak için. Gülmekten korkar, içindeki çocuk, çember çeviren dayıoğlu uyanacak diye. Zinhar! Aptallıkları yinelenektir. Tarihin önünde bir ağaçtır, mizah; sözcüksüz şiir. Muhibridir yeryüzünün.

* * *

“Ne çok insan vardır her şeye evet ve âmin diyen!” ihanetin prelüdü ve sıradan hain düşünceler... Yazarları durmadan pazar gününü yaşar, bozulan zamanı, mutlu çocukluklarını ve el-

bette taksiciler ile temizlikçilerini anlatırlar. Yoksulluğu konuşmak sapıklığı estetiğın... Öteki Türkiye, birikmiş dosyalar, sarhoş eden rakamlar... Sel basmış memleketi... Çeneleri köşeli aktörler, kalçaları yuvarlak manken-kızlar ve kendinden utanmayan kakhahalar...

Yeraltının dumanı tütüyor, konuşulmayan yangınlardan... Sallanan ay, dilek fincanı, kuyuya düşen çocuklar, buruce lii.. Babası bulut, anası çağlayan özlemler. Taksim'de uluyan otomobil alarmları... Televizyon, koca dayağı, binbir gözlü beddua ve Ülkücü hezeyanlar.

Mizahçılara ayrılmış bir cennet yoktur. Her kedi bahçeye kaçar. Topa tutulmalı dünya ne olup bittiğı anlaşılınsı diye. Mizahın birinci cildinde böyle yazar.

* ✨ *

Manzum ve mensur her gülmesinde bir kaval sesi... Tor tonunlar, koç öküzler, müezzinler, attarlar ve dülgerler. Keloğlan, içinden köy geçen Kafdağı hikâyesi... Mülkünde peri padişahının mührü ve Kavuklu'nun harcı. Bir şey var ama artık eksile eksile var. Unutulmuş bir fıkra tadı kaldı kalbimizin bakracında. Keloğlan, Nuh'un gemisinde yolcu...

* ✨ *

Masalları, misalleri ve rakamları kendine katık ediyor hayat. Dirligi için yavuz olan para peygamberleri, nice beyler, paşa çocukları, olgun ve dolgun kalem efendileri. Hiçbir kavmin sözlüğünde yok "devir değışti" demenin utancı. Ölmedik mi sahidenden yeterince? Bin tövbeyle yıkanan espriler, dua ve bedduası hayatın, fukara sofraların ve kum saatlerinin. Hay hak!

* ✨ *

Kel Hasan, Kavuklu Abdi, Hamdi sonra Naşit sonra Vahi... Kekeme bir hatibin kemküm konferansı, bir fıkra haydudunun kısa muştalı yumrukları. Eskiden nelere gülerdik defterleri... Sararmış sayfalarda tüfeyli temayüllerin hicvi, taassubun gırgır, eski mahallenin pilav üstü kurusu. Kafiyesi mizahın!